HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
SPOMENICA PREMINULIM AKADEMICIMA SVEZAK 175

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
SPOMENICA PREMINULIM AKADEMICIMA SVEZAK 175

ISBN 978-953-154-123-7 ISSN 1330-0865

Uredio
Akademik ANTE STAMAĆ

RAZRED ZA KNJIŽEVNOST

ALEKSANDAR FLAKER 1924. – 2010.

ZAGREB, 2012.

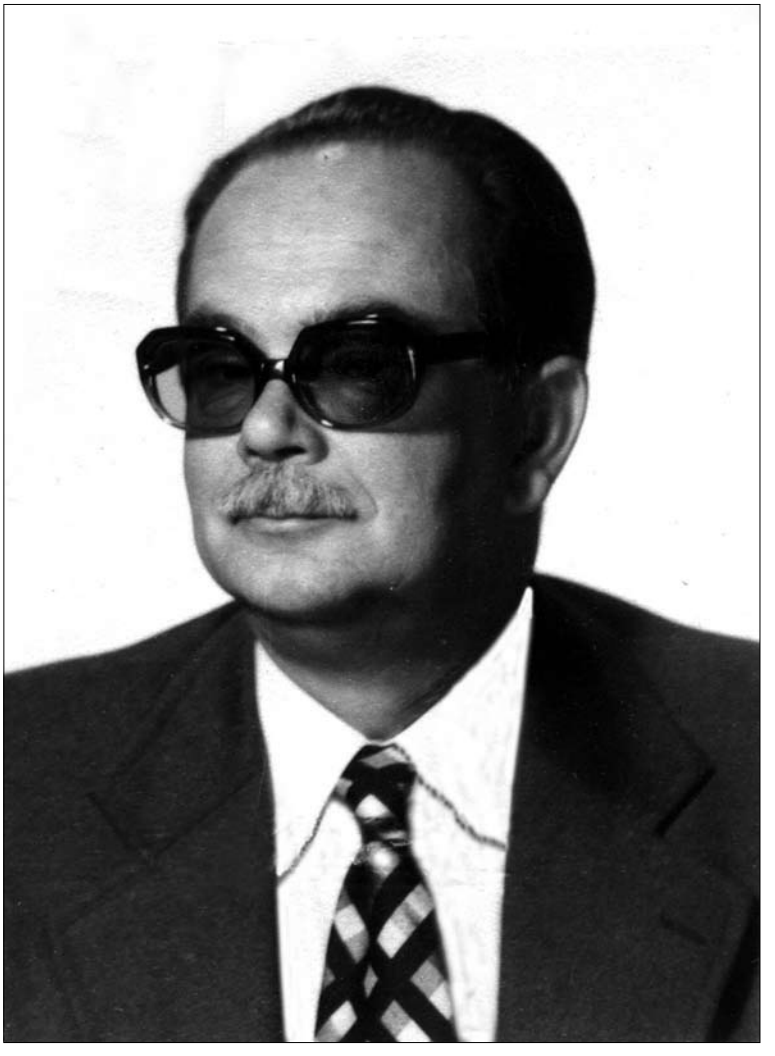

Artl chel

RAZRED ZA KNJIŽEVNOST

priredio je

u petak, 2. prosinca u 12 sati

u palači Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
Zrinski trg 11

KOMEMORATIVNI SASTANAK

u spomen na svojega preminulog člana

akademika ALEKSANDRA FLAKERA

O životu i djelu preminuloga akademika ALEKSANDRA FLAKERA
govorili su

akademik Ante Stamać, tajnik Razreda
akademik Tonko Maroević
prof. dr. sc. Josip Užarević

Akademik Tonko Maroević

SVIJETLI TRAG

Impresivnom *Autotopografijom*, ispisanom na samome kraju životnog puta, Aleksandar Flaker je na najbolji mogući način zaokružio svoj kreativni saldo. Ne toliko iz lažne skromnosti, koliko iz osjećaja važnosti raznolikih postaja svojega zemaljskog bivanja, izbjegao je svjesno autobiografsku perspektivu, odnosno pretjerano bavljenje aspektima i referencama što bi ga dovele do narcističke projekcije. Eto, i mimo vlastite volje, neosporno se zatekao u „zanimljivim vremenima", u kojima se morao i egzistencijalno i kreativno snalaziti, a on je radije odabrao naglasak na svjedočenju o više nego zanimljivim prostorima u kojima se kretao od rođenja, preko učenja i sazrijevanja, radnog bavljenja i poučavanja, pa sve do smrti. Sudbinski određen kao kozmopolit, razapet između srednjoeuropskih i svih slavenskih ambijenata (a s pogledom i preko „velike bare"), svoj je dug profesionalnoj orijentaciji (praćenju i tumačenju ruske književnosti) višestruko otplatio, a nemali dio stvaralačke energije, od samoga početka djelovanja, stavio je odlučno u službu hrvatske književnosti i kulture.

Kad bismo se uputili u komentiranje cjelokupne Flakerove bibliografije, izgubili bismo se u guštiku knjiga i studija, antologija i prijevoda, uredničkih poticaja i istraživačkih programa, a moramo otvoreno priznati kako nemam odgovarajućih stručnih kompetencija za govor o cjelini. Ali kao zadivljeni čitatelj mnogih Flakerovih stranica, a i povremeni predstavljač nekih njegovih knjiga, uzimam pravo istaknuti neke vidove njegova neusporedivog opusa, progovoriti o značenju nekih njegovih radova u kontekstu mnogo širemu od specijalističkoga (ili čak specijalističkih) rezervata. I na teorijskoj razini i na razini bogate empirije Flaker je učinio bitnih iskoraka i otvorio nam oči za mnoge dotad slabije uočene ili sasvim nepoznate fenomene.

Nisam rusist, ali pripadam naraštaju u čijemu je formiranju bilo nerazmjerno mnogo ruskih knjiga, pogotovo pak onih ispisanih u razdoblju i duhu sovjetske ideologije, odnosno estetike socrealizma. Usprkos raskidu s Informbiroom – a na neki način čak i zahvaljujući njemu, kako bi se dokazala nesmanjena pravovjernost – naše su knjižnice koncem četrdesetih i početkom pedesetih godina prošloga stoljeća – još bile prepune Makarenka i Gajdara, Iljina i Segala, Žitkova i Ostrovskoga. Znatno prije negoli je u samoj Rusiji počelo „odleđivanje", Flaker je u našu sredinu uveo mnoge dotad proskribirane pisce iz Sovjetskog Saveza, ukazujući na zapretane ili podzemne ili neukrotive tokove autentične ruske tradicije i suvremenosti, već je s *hereticima i sanjarima* u pedesetim godinama temeljito pripomogao da uklonimo predrasude prema novijoj književnosti nastaloj u Rusiji, za koju dotad smatrasmo kako je pretežno dogmatska, didaktična, crnobijela, odnosno pripomogao je da se i sami sasvim "dekontaminiramo„ od socrealističkih premisa.

Praveći korak unatrag, Flaker je temeljito preispitao ulogu i utjecaj romantičarsko-realističke ruske literature na hrvatsku književnost, s posebnim osvrtom na naše pisce „pravaškoga" usmjerenja, tendenciozno okrenute upravo afirmiranju vlastitosti. Kao komparatist pokazao je iznimnu osjetljivost za nijanse, jer ukazivanjem na modele i uzore nije želio zanijekati originalne crte ni onih što se ugledaju u prethodeće i veće. Inzistirajući na „stilskim formacijama" pronašao je ključ za nadindividualno, epohalno situiranje pojava za taksonomiju koja ne niječe povijesne koordinate ali ipak se pretežno zasniva na autonomnoj vrijednosti pisanja. Sa senzibilitetom za modernost i suvremenost mogao se okrenuti i ranijim razdobljima, te iz njih ekstrahirati i antologizirati ono što zaslužuje preživljavanje i potonju recepciju.

Djelujući u blizini (nećemo kazati: u okviru) „Zagrebačke stilističke škole" Flaker bitno pridonosi u traženju metodoloških polazišta i terminoloških uporišta u proučavanju književnog djela, posebno zahvaljujući preciznim uvidima i slobodnom shvaćanju tekovina iz novije ruske znanosti. Studijom *Formalna metoda i njezina sudbina* već je 1955. godine dao pregled bitnih dostignuća tzv. formalizma, pa je ukazujući i na neka njegova

ograničenja ipak kreativno asimilirao mnoge poticaje, što će ga postupno voditi i prema strukturalizmu i dekonstrukciji, no nikada ne zaboravljajući i socijalni kontekst i povijesnu funkciju. Shvaćajući dobro specifičnosti kulturnih krugova unutar kojih djela nastaju, pa je kao pravi komparatist uvijek vodio računa i o sredini kojoj se ta djela obraćaju. Imajući dobar uvid u univerzalna kretanja, u geteovski ideal svjetske književnosti, znao je međutim da „si duo faciunt idem non est idem", to jest da iste riječi izgovorene na raznim mjestima ne znače isto. Stoga je posebnu pažnju s razlogom posvećivao statusu književnosti u istočnoeuropskih naroda, da ne kažemo „zemalja realnog socijalizma", pogotovo kad su to još i, uvjetno rečeno, mali narodi. Dakle, kao mjerodavni poznavalac klasika i modernista od Tolstoja i Dostojevskog do Majakovskoga i Majerholda, Flaker je bio kao stvoren da „uzme mjeru" Šenoi i Krleži, Šoljanu i Fabriu, a da ih pritom ne umanji ni unizi. Dapače!

U tom je smislu reprezentativna njegova knjiga-studija *Proza u trapericama,* u kojoj je 1975. (najprije pišući na njemačkom) ušao izravno u suvremenu, aktualnu produkciju. Istina, s ingerencijama povjesničara i autoritetom višejezičnoga stručnjaka, ali Flakerova se analiza (i odgovarajuća ocjena) odnosila na još žive tokove, koje je sagledao iz neobične perspektive, uviđajući „zajednički nazivnik" infantilizacije ili relativizacije iz svježega očišta u tretmanu kompleksne, a često i kaotične neobuhvatljive zbilje. S primjerima što idu od ruskih i poljskih, američkih i njemačkih pa do posebnosti brojnih hrvatskih knjiga iz razdoblja pedesetih i šezdesetih godina, Flaker je stvorio homogenu formaciju, kojoj možda ne možemo dati i cjelovita stilska obilježja, ali svakako vrijednost simptoma epohe. Naime, mladenačka vizura (da ne kažemo baš „dječja usta") često je poslužila kao krinka, ili barem kao opravdanje, za izgovaranje neugodnih istina, posebno u represivnim društvima i uvjetima strogo kontrolirane lektire.

Ali Flakerov hermeneutički maksimum, i najveći odjek, ostvaren je u prezentaciji avangardističkih tokova, u teorijskom i praktičnom praćenju raznovrsnih, često i proturječnih i međusobno suprotstavljenih intencija obnoviteljskih i osporavateljskih čina. Razumije se, njegov je pristup širok i nedogmatski, otvoren u duhu doista slobodarskih traženja i ostvarenja,

za razliku od isključivosti programatskih manifesta avangardnih grupacija, Flaker radije slijedi često latentne i stišane, ali kreativno nabijene manifestacije nadmašivanja tradicionalnih postupaka, makar i s prividnim vraćanjima na davne, zaturene ili periferno-autsajderske fenomene.

Flaker je suveren u prezentaciji inovativnosti Hljebnikova i Mandeljštama, Filonova i Maljeviča, precizan u eksplikaciji futurizma i kubizma, suprematizma i zenitizma, iznimno uvjerljiv u tumačenju svih avangardističkih specifičnosti (dehijerarhizacije, dezintegracije, simultanosti, intermedijalnosti, ironije, žanrovskih hibrida, optimalne projekcije itd.), no – ne samo za nas – još je mnogo značajniji kao znanstvenik koji „poetiku osporavanja" prepoznaje i u pisaca i slikara načelno nesklonih avangardističkim formulama i paradama. Emblematičan je pritom slučaj Miroslava Krleže, koji je, upravo paradoksalno, uglavnom ratovao s radikalnim avangardizmom kao svojevrsnom larpurlartističkom igrarijom ili idealističkom sanjarijom, no sam je implicite prihvatio neke od bitnih premisa militantne negacije tradicije. Nema dvojbe da su Flakerova čitanja niza Krležinih djela dala tom piscu dotad nespoznatu „europsku legitimaciju" i težinu aktualnih reakcija, ali su i čitavoj hrvatskoj književnosti ponudile novu, drugačiju dijakroniju i vrijednosno-tipološku vertikalu. Naime, Krležina sklonost prema baroku i provincijalnim idiomima otvorila je Flakeru šansu boljega razumijevanja – horribile dictu – čak Gundulića i Belostenca, zatim Balote i Franičevića, Marinkovića i Slamniga, konačno Hegedušića i Goluba. Sve je te pisce i slikare i probleme naš autor shvatio kao emanaciju epohalnih nemira, od „dijalekta kao osporavanja" do „pobjede dvorske lude nad teurgom".

Dvije knjige naslovno posvećene „ruskoj avangardi" bile su, ništa manje, i komparatističko-kroatističke, a nakon *Nomada ljepote* (1988.) faktor domaćih tema i hrvatskih problema proporcionalno se samo uvećavao. Ali još izrazitijom je postajala Flakerova sklonost multidisciplinarnosti, odnosno paralelnom proučavanju literarnih i likovnih znakova i djela. Bilo da je riječ o poetsko-spisateljskoj reakciji na slikarstvo („pisac i galerija"), bilo da je riječ o književnom utjecaju na slike i scenu, Flaker nas suvereno

vodi uočenim putanjama afiniteta i analogija, asocijacija i aluzija između dvaju – podjednako ambivalentnih – izražajnih jezika.

Baveći se i sam učestalo odnosima književnosti i slikarstva moram priznati da zavidim Aleksandru Flakeru na prirodnosti i lakoći s kojom tretira naznačenu problematiku. Čini se da je i sam sve više razvijao istančanu sposobnost „slikanja riječima", da je od teorijske suhoće zrelo, neposredno i elastično prešao na oslobođeni esejistički i lirsko osjenčeni izraz, da je pronašao književni korelativ za svoje snažne doživljaje gledanja i kontemplacije likovnog univerzuma. Uskoro je tom književno-slikarskom binomu pridodao i glazbenu komponentu, a potom i film, nalazeći neke pandane na području komponiranja i strukturiranja oblika i cjelina.

Književne vedute su neosporan apogej te Flakerove orijentacije i sklonosti, gdje je svoj osobni stil pisanja razvio do svojevrsnoga „užitka u tekstu". Međutim, knjiga *Riječ, slika, grad, rat* nastala je kao djelomična cezura unutar autorove predanosti interdisciplinarnim interpretacijama. Naime, veći dio studija jest posvećen likovno-literarnim razmjenama (s uvođenjem novih agonista poput Cézannea i Tintoretta, Babića i Begovića, Kosora i Lackovića) ali je coda izazvana stanjem na domaćemu terenu, agresijom – za Flakera adoptivnu – domovinu Hrvatsku, pa on osjeća potrebu i dužnost da svojim tekstovima također reagira (dijelom i u inozemnom tisku). Desetak prigodnijih ili primijenjenih tekstova nisu nikakav obol propagandi ili ishitrenom angažmanu, ali jesu svjedočenja autorove duboke ukorijenjenosti u našu kulturnu sredinu, kojoj se odužuje tumačenjem i afirmacijom njezinih specifičnosti i vrijednosti.

S *Autotopografijom* pak uspijeva *in extremis* ponuditi uvjerljiv profil „čovjeka u prostoru i vremenu", ili – ako hoćete – intelektualca na ras-križju svjetova i nevremena, no u svakom slučaju pisca, starijega kolegu i nedostižnog uzora, svijetli trag kojega je nemoguće preskočiti i zanemariti.

Akademik Ante Stamać, tajnik Razreda

ALEKSANDAR FLAKER
(1924. – 2010.)

Rodio se Aleksandar Flaker 24. srpnja 1924. u Białystoku, u istočnoj Poljskoj. Kao sedmogodišnjak došao je s majkom u Hrvatsku. Gimnaziju je polazio u Zagrebu, maturirao u Senju. Studij slavistike završio je 1949. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Doktorirao je 1954. disertacijom *Pravaštvo i ruska književnost*. U Odsjeku za slavistiku FF radi isprva kao asistent i docent, a od 1969. godine, naslijedivši Josipa Badalića, kao redoviti profesor ruske književnosti. Na tom je mjestu proboravio čitav svoj daljnji radni vijek. Svrstavan u red najuglednijih europskih poredbenih slavista, bio je gostujući profesor na sveučilištima u Konstanzu, Grazu, Amsterdamu, na Yaleovu sveučilištu u SAD, u Münchenu, Beču, Baselu, Innsbrucku, Göttingenu i Perugii. Objavio je mnoštvo znanstvenih i stručnih radova s područja ruske, hrvatske i njemačke književnosti, poredbene književnosti i njezine teorije, a tiskao ih je u najuglednijim časopisima i zbornicima u zemlji i inozemstvu. Zajedno sa Zdenkom Škrebom, Ivom Frangešom, Franom Petréom, Stankom Lasićem, Viktorom Žmegačem, Svetozarom Petrovićem, Franom Čalom, potom i s novonadošlim, nešto mlađim teoretičarima književnosti i umjetnosti, bio je tijekom pol stoljeća djelatnim sudionikom rada Hrvatskoga filološkog društva i njegove Sekcije za teoriju književnosti, unutar koje se stvarao i stručno oblikovao njezin reprezentativni časopis europskoga glasa, „Umjetnost riječi". Redoviti član HAZU od 1991., Flaker je bio i dopisni član Poljske akademije umjetnosti (Kraków), dopisni član Slovenske akademije znanosti i umjetnosti, te počasni član Mađarske akademije znanosti i umjetnosti. Umro je 25. listopada 2010.

Aleksandar Flaker objavio je mnoštvo znanstvenih rasprava, eseja i stručnih članaka, koji se, prethodno u stručnim krugovima i na sveučilištima obilno recipirani, sabrani nalaze mahom u petnaest zasebno objavljenih knjiga: *Suvremeni ruski pisci* (1962.), *Stilovi i razdoblja* (zajedno sa Zdenkom Škrebom, 1964.), *Ruski klasici XIX. stoljeća* (1965.), *Književne poredbe* (1968.), *Modelle der Jeans-Prosa* (1975.), *Novija ruska književnost; povijest svjetske književnosti knj. VII.* (1975.), *Proza u trapericama* (1976., 1983.), *Stilske formacije* (1976., 1986.), *Poetika osporavanja* (1982.), *Ruska avangarda* (1984.), *Izabrana djela*, PSHK knj. 157/I. (1987.), *Nomadi ljepote* (1988.), *Riječ, slika, grad* (1995.), *Književne vedute* (1999.), i *Riječ, slika, grad, rat* (2009.).

Sastavio je odnosno priredio više zapaženih antologija i zbornika: *Ruski pripovjedači XIX. stoljeća* (1953., 1961.), *Heretici i sanjari* (1954., 1988.), *Suvremeni ruski pisci I-IV* (1962.-1964.), *Krležin zbornik* (zajedno s Ivom Frangešom, 1964.), *Ruska književna kritika* (1966.), *Sovjetska književnost 1917-1932.* (1967.), *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima od preporoda prema našim danima* (zajedno s Krunoslavom Pranjićem, 1970.), *Formalismus, Strukturalismus und Geschichte* (zajedno s Viktorom Žmegačem, 1974.), *Literaturtheoretische Modelle und kommunikatives System* (zajedno s Walterom Krollom, 1974.), *Hrvatska književnost u europskom kontekstu* (s K. Pranjićem, 1978.), *Pojmovnik ruske avangarde* (devet svezaka, zajedno s Dubravkom Ugrešić, 1984.-1992.), *Glossarium der russischen Avantgarde* (1989.), *Zagrebački pojmovnik kulture XX. stoljeća* (u šest svezaka, zajedno s M. Medarić, J. Užarević, S. Ludvig, J. Vojvodić, 1995.-2005.).

Taj vrlo sažeti, zapravo tek u obrisima naznačen opis knjigama potvrđena književnoznanstvenog rada Aleksandra Flakera daje nam otprve znati, kako je pred nama suopstojan sklop ustrojstveno raznolikih pa stoga i tipološki različitih načina metajezičnog oblikovanja književnih činjenica, koji je Flakerovom stvaralačkom razradbom pa kreativnim stapanjem postao trajnom ostavštinom hrvatskoga književnog znanstva. Protežne sastavnice tog sklopa čine sljedeća „polja rada“:

1. „Primarno“ izlaganje temeljnih djela autorova polaznog filološkog područja. Rusku je književnost naime Flaker isprva prevodio, poglavito već tada njezine „heretike i sanjare“, kako ih je vlastitom knjigom i nazvao. Pojedinim je njezinim piscima znao posvetiti pojedinačne studije, potom sastavljao njezine hrestomatije, te za dugotrajnu porabu napisao nekoliko njezinih povijesnih pregleda. Prvenstveno kao stručnjak za rusku književnost, bio je pozivan na svjetske slavističke kongrese.

2. Poredbena povijest hrvatske književnosti, poglavito s obzirom na njezine dodire s brojnim drugim slavenskim književnostima. Iz povijesne perspektive valja pripomenuti, da je taj nekoć mahom patriotski i pozitivistički tip pisanja povijesti bio inherentan hrvatskim smjerovima istraživanja još iz davnog doba aktivnog „ilirskog“ romantizma, tj. „slavenske uzajamnosti“, potom na tragu velebnih Jagićevih zasada, pa brojnih hrvatskih posrednika u istraživanju književnosti poljske, ruske, slovačke, bugarske, slovenske, makedonske, srpske, češke, i inih slavenskih književnih odvjetaka. No Flaker je poredbene konstrukte i tijekove uspostavljao više sinkronijski, problemski, modelno, negoli povijesno-događajno, u kakvoj shemi napredovanja, posebice zanemarujući moguće političke analogije, što je glede matične mu, hrvatske filologije i znanosti o književnosti, bilo posebice poticajno i plodotvorno. Od slavenskih su se uzajamnih dodira istraživanja stala protezati i na one *in nuce* „ideološki sumnjive“, potom na „eurokomunistički poželjne“, konačno i na dotad donekle zanemarivane dodire hrvatske i zapadnoeuropske, odnosno američke. Time je, zajedno s nekolicinom spomenutih i nespomenutih suistraživača (M. Beker, I. Vidan, D. Oraić-Tolić, K. Pranjić, G. Vidan, S. Bašić i dr.), a i u suradnji s nizom mlađih pristaša i nastavljača, sustvorio danas aksiomatski pojmovni sklop i pridružen mu naziv „hrvatska književnost u europskom kontekstu“.

3. Pozornim motrenjem i raščlanjivanjem kritički biranih djela primarne književnosti unutar svekolikog duhovnopovijesnog prostora opće književnosti, koliko na hrvatskom toliko i na stranim jezicima, Aleksandar Flaker je uspijevao iznaći označnicu koja je znala biti dovoljno obu-

hvatna za niz opisivanih pojedinačnih činjenica no i dovoljno pogodna da oblikom izraza može ući u hrvatski leksički odnosno frazeološki izbornik i sustav. Pridonio je dakle oblikovanju hrvatskoga književnoznanstvenog nazivlja. Odnosi se to navlastito na njegove inovativne, adekvatnim pojmovima pridružene nazive: „proza u trapericama", „optimalna projekcija", „stilska formacija", „dijalekt kao osporavanje", „dvojčana opreka mi-oni", „nomadi ljepote", „književne vedute" i dr. A od estonske semiotičke škole sa sveučilišta Tartu preuzeo je Lotmanov semiotičko-estetički naziv „model", koji je stao primjenjivati nešto šire i slobodnije, svakako i raspršenije od izvorne istančanosti i preciznosti.

Čini se da su baš na tom užem području, području teorije književnosti, Flakerovi prinosi hrvatskoj znanosti o književnosti bili najplodonosniji i najtrajniji.

4. Što bliže zreloj i najkasnijoj životnoj dobi, Flaker je sve više posezao za suodnosima književnog, likovnog i arhitektonskog estetičkog sustava, upravo za mjestimice proizvoljnim estetskim kombiniranjem, nerijetko sluteći i semiotički utemeljenije sveze. Riječ kao slika ili njezina rbina, kao ikonični znak, kao krajolik ili građevina, sve se češće, nakon međunarodno mu ponajslavnije knjige, *Ruska avangarda,* stala pojavljivati u Flakerovim spisima. Proces je bio sročan pokojnikovu sve izraženijem osobnom proznom izrazu, kakav je već bio natuknut na početku ovoga žalobnog prikaza.

Što se više bližio krajnjoj životnoj granici, to je Aleksandar Flaker više njegovao književni stil, služeći se književnoznanstvenim sve manje, odnosno strogo funkcionalno, i donekle rubno. Bilo je to sukladno postupnu i blagu pomaku njegova intelektualnog reflektora s književnoznanstvenih predmeta na predmete i činjenice poglavito životne: svoje i društvene. To ga i čini vrijednim piscem ne samo strogo znanstvenih nego i slobodnijih, uporabnih oblika suvremene hrvatske književnosti. Dokaz su tomu zadnji objavljeni spisi u Akademijinu „Forumu" odnosno u „Književnoj republici", ponajprije onaj pod naslovom *Polonia restituta.* U tim se autobiografskim tekstovima vraća djetinjstvu i rodnoj Poljskoj, mladenačkim

danima provedenima u Hrvatskoj, vlastitim multikulturnim korijenima i obrazovnim modelima, te poznim uvidima i književnopovijesno obrazloženim razmišljanjima o zbilji proživljenoj u izabranoj domovini.

Djelo Aleksandra Flakera ostat će zadugo bitnom sastavnicom hrvatske znanosti o književnosti.

Prof. dr. sc. Josip Užarević

PROFESOR ALEKSANDAR FLAKER

1.

Profesor Aleksandar Flaker, koji je umro u zoru 25. studenoga 2010. godine, bio je proživio dug, neobično zanimljiv i, rekao bih, potpun, plodan život. Rođen u Białystoku, najranije je djetinjstvo proveo u Poljskoj – svojoj prvoj, sudbinom dodijeljenoj domovini. No već je kao sedmogodišnjak, stjecajem ne manje sudbinskih okolnosti, dospio u Hrvatsku, koja će postati njegovom drugom, *izabranom domovinom* (kako je na više mjesta istaknuto u *Autotopografiji*). Naime: sve prijelomne faze Flakerova života (preskočimo li rođenje i najranije djetinjstvo) bit će povezane s ovim prostorima: školovanje u Zagrebu i Senju (od osnovne škole i gimnazije do fakulteta), Drugi svjetski rat u Gorskome kotaru i Dalmaciji, obiteljski život u Zagrebu i na Krku, profesoròvānje i znanstveno djelovanje na Zagrebačkome sveučilištu, mirovina, bolòvānje i smrt u Zagrebu te posljednje počivalište na groblju u Krku. Pritom ne treba smetnuti s uma da je profesor Flaker bio sve, samo ne sjedilačka, statična narav. Izvrsno poznajući jezike i kulture zapadnoga svijeta – on je Europu doživljavao kao svoju treću, civilizacijsku domovinu. Tu osobito valja istaknuti Njemačku, Austriju te skandinavske zemlje (Nizozemsku, Švedsku), ali i Italiju, Mađarsku, Ukrajinu, Rusiju. Nakon profesorove smrti iz tih i iz drugih zemalja zagrebačkoj su Katedri za rusku književnost stizali mnogi brzojavi sućuti u kojima je Flaker nazivan učiteljem, prijateljem, subesjednikom, znanstvenim orijentirom. Mnogim današnjim istaknutim europskim slavistima on je bio neka vrsta znanstvene primalje – kao mentor, kao član povjerenstava za obranu doktorata, ili jednostavno kao savjetnik.

2.

Još za Flakerova života bilo je evidentno da on u dvadesetostoljetnoj hrvatskoj znanosti o književnosti zauzima jedno od ključnih mjesta. Vrijedi uočiti da je među utemeljiteljima Zagrebačke književnoznanstvene (stilističke) škole on jedini bio „čisti" slavist. Zdenko Škreb i Viktor Žmegač bili su germanisti, Ivo Frangeš – romanist, a Aleksandar Flaker – kroatist (odnosno jugoslavist) i rusist, koji je pak dobro poznavao i ostale slavenske jezike i književnosti (osobito poljsku, ukrajinsku i češku). Odatle slijedi da je moderna hrvatska znanost o književnosti zasnovana na dvjema najznanstvenijim (ili bar najznanstvenolikijim) europskim tradicijama proučavanja književnosti – njemačkoj (Staiger i Kayser) i ruskoj (formalizam). Škreb je prenosio spoznaje jedne, a Flaker druge tradicije; a obje su se tradicije stjecale u sintagmi „umjetnost riječi". To je bila formula koja je proučavanje književnosti odmicala kako od gruboga sociologiziranja, tj. od svođenja djela na društvenu okolinu (na čem je inzistirala tada vladajuća ideologija) tako i od psihologiziranja, koje je djelo izvodilo iz piščevih duhovno-psihičkih osobina i intencija. Glavnim junakom književnoga bavljenja postaje *literarnost* (termin formalista Romana Jakobsona), to jest jezik umjetničkoga djela, stil, poetika. Tako u zagrebačkoj sredini krajem 1950-ih i tijekom 1960-ih godina izlaze knjige koje su već u svoj naslov uključivale *jezik*, *stil* i *stilistiku*: *Stilističke studije* (Zagreb, 1959.) Ive Frangeša, *Stilovi i razdoblja* (Zagreb, 1964.) Zdenka Škreba i Aleksandra Flakera, *Jezik i književno djelo* (Zagreb, 1968.) Krunoslava Pranjića, a sredinom 1970-ih izlaze Flakerove *Stilske formacije* (Zagreb, 1976.), koje su, po mome sudu, vodeće metodologijsko djelo Zagrebačke književnoznanstvene škole kada je riječ o povijesti književnosti zasnovanoj na poredbenim i stilističkim načelima.

Komparativna metoda, što ju je Aleksandar Flaker prigrlio kao naslijeđe od profesora Josipa Badalića, prethodnika na Katedri za rusku književnost, nastavlja se razvijati u dvjema protegama – na planu poredbene analize pojedinih književnih fenomena ili pisaca [usp. rasprave kao što su „'Nepoznat Netko' (O jednoj analognoj pojavi u ruskoj i hrvatskoj knji-

ževnosti 20. stoljeća)", 1963., ili „Šenoa i Turgenjev", 1966.], i na planu općega stilističko-povijesnoga supostavljanja dviju slavenskih književnosti (ponajprije hrvatske i ruske: npr. studija „Književnost hrvatskog preporoda prema sentimentalizmu", 1966.).

U 1970-ima i 1980-ima komparativna će metoda evoluirati u intermedijalne studije (s posebnim naglaskom na suodnosu književnosti i slikarstva), a istraživački će se interes sve više usredotočivati na fenomene 20. stoljeća. Tako istraživanje ruske avangarde, kao jednoga od glavnih Flakerovih interesnih područja, možemo povezati s ranim „otkrivanjem" ruskoga formalizma (već 1955. godine), ali i s potrebom da se kulturna zbivanja druge polovice 20. stoljeća povežu s avangardnim zbivanjima koja su bila odredila prvu trećinu 20. stoljeća. U tome je kontekstu krajem 1970-ih pokrenut međunarodni projekt „Ruska avangarda" koji će zajedno s projektom „Zagrebački pojmovnik kulture 20. stoljeća" živjeti preko trideset godina (od 1977. – 1993; 1994. – 2008.), a u revidiranu obliku traje i danas. U 1970-im i 1980-im godinama bio je to u slavističkome svijetu najopsežniji i vjerojatno najkompetentniji projekt istraživanja ruske avangarde u različitim njezinim aspektima (književnost, kazalište, slikarstvo, film, glazba).

I autorske knjige profesora Flakera, što ih je objavio u završnome razdoblju svojega života, govore o pretežitoj usmjerenosti na avangardu i intermedijalna istraživanja (*Poetika osporavanja*, Zagreb, 1982; *Ruska avangarda 1*, Zagreb, 1984; *Nomadi ljepote*, Zagreb, 1988; *Riječ, slika, grad, rat*, Zagreb, 1995. i 2009; *Živopisnaja literatura i literaturnaja živopis'*, Moskva, 2008; *Ruska avangarda 2*, Zagreb – Beograd, 2009.). Tim knjigama valja pridružiti i *Prozu u trapericama* (Zagreb, 1975.) – istraživanje novoga tipa urbanoga romana u tada mladoj srednjoeuropskoj prozi.

Žanrovskim probojem u cjelokupnu spisateljskome opusu Aleksandra Flakera valja smatrati dvije knjige *Autotopografije* (2009. i 2010.). Nastupajući čitava života protiv autobiografizma, i to ne samo u znanosti o književnosti nego i u svakodnevnoj komunikaciji, Flaker je svoje autobiografske knjige zasnovao na ideji kretanja u prostoru, a ne na kronologijskome slijedu događaja. Tako je izbjegao fokusiranje na autobiografsko Ja i na

evoluciju unutarnjega života, a u prvi je plan postavio prostorne, društvene i događajne kontekste. Ne iznenađuje stoga stav da naraštaj koji je rođen u 1920-im godinama, a kojemu pripada i Aleksandar Flaker, zapravo utjelovljuje cijelo 20. stoljeće. To je možda ujedno i objašnjenje snažne Flakerove fokusiranosti – osobito u drugoj polovici života – na književnost i kulturu 20. stoljeća.

3.

Duhovna je ostavština profesora Aleksandra Flakera, rekao bih, dvostruke naravi. S jedne strane, tu su njegove brojne knjige, rasprave, eseji, izvješća u kojima su razrađene ideje poredbenoga i intermedijalnoga proučavanja književnosti i kultura, koncepcija stilskih formacija (kao pokušaja da se opiše logika književnopovijesnih mijena), te fundamentalne i nezaobilazne spoznaje o ulozi avangarde i ruskoga formalizma u sveukupnoj kulturi 20. stoljeća. S druge se pak strane Flakerova baština očituje u rusističkim, kroatističkim i komparatističkim *ljudskim* resursima koje je on ostavio iza sebe. Imam na umu ne samo ljude koji su zahvaljujući Flakerovu neposrednu angažmanu došli na Katedru za rusku književnost u Zagrebu i Zadru te u Zavod za znanost o književnosti, nego i one mnogobrojne učenike i sumišljenike kojima je Flaker bio savjetodavac, mentor, kritičar ili, u najmanju ruku, izvor pouzdanih, korisnih, uvijek zanimljivih stručnih informacija. Pritom se krug Flakerovih znanstvenih sumišljenika, prijatelja i poklonika nipošto ne ograničuje hrvatskim i bivšim jugoslavenskim prostorima, nego se, kao što je rečeno na početku, širi na Zapadnu Europu, Rusiju i Ameriku.

Ovih dana završeno je katalogiziranje bogate Flakerove knjižnice, te se uskoro očekuje njezino preseljenje u novu zgradu knjižnice Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Isto tako predstoji sređivanje Flakerovih rukopisa, dnevničkih i putnih zapisa, pisama. Zasigurno će doći do ponovnih izdanja nekih knjiga (npr. *Ruske avangarde 1* i *Ruske avangarde 2* u obliku dvoknjižja), a bilo bi više nego poželjno da se ostvari i ideja povijesti hrvatske književnosti zasnovane na književnim koncepcijama prostora u različitim

razdobljima („od Gundulića do Ferića"). Taj je projekt u jednome trenutku bio zreo za oživotvorenje, ali su ga okolnosti, koje nisu ovisile o autoru, omele.

Da je Aleksandar Flaker danas duhovno živ u europskome slavističkome svijetu – posvjedočit će i simpozij pod nazivom *Nomadizam*, koji će se 2012. godine tradicionalno održati u Lovranu. Tema je flakerovska, a savjetovanje i planirani zbornik bit će posvećeni profesoru Flakeru.

BIBLIOGRAFIJA IZDANJA DJELA ALEKSANDRA FLAKERA

RUSKI PRIPOVJEDAČI XIX. STOLJEĆA. [Prir.] Moja biblioteka. Strani pisci. Školska knjiga, Zagreb, 1953. 176 str.

* Školska knjiga, Zagreb, [2]1961. 179 str.

ČASOPIS "SVIJETLO". P. o.: Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, knjiga II, 1954., str. 133-144.

O PRAVAŠKOM RADIKALIZMU 80-IH GODINA XIX. STOLJEĆA. P. o.: Historijski zbornik, VII/1954., str. 85-101.

HERETICI I SANJARI. IZBOR IZ POSLIJEOKTOBARSKE RUSKE PROZE. [Ur.] Kultura, Zagreb, 1954 [1955!]. 317 str.

Sadržaj [tekstovi u Flakerovu prijevodu]: Ruski književnik i revolucija; I. Heretici i sanjari: I. Babelj: Autobiografija, Pismo, Sol, Timošenko i Meljnikov, Priščepa; A. Voronski: Babeljeva "Konarmija"; E. Zamjatin: O književnosti, revoluciji i entropiji, Zmaj; B. Piljnjak: Odlomak iz dnevnika; II. Bez pravilnika i predsjednika: L. Lunc: Zašto smo Serapionova braća?; K. Fedin: Odlomak iz autobiografije; M. Slominski: Autobiografija; M. Zoščenko: O sebi, ideologiji i još o koječemu; A. Jakovlev: O životu i stvaranju; L. Averbah, A. Bezimenski i dr.: Neutralnost ili rukovodstvo?; III. Za promjenjivost života: F. Gladkov: Neporočni đavo; IV. Zavjera osjećaja: J. Oleša: Moj znanac, Ljubav, U cirkusu; V. Na sektoru razonode: A. Zorič: Razgovor u vagonu, I. Iljf i E. Petrov: Ideološka globa.

* 2. obnovljeno izdanje, pod naslovom Heretici i sanjari: izbor iz ruske proze dvadesetih godina, Naprijed, Zagreb, 1988. 344 str.

HRVATSKA NOVELA I TURGENJEV. P. o.: Radovi Slavenskog instituta (knjiga 1, 1956., Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet). [Zagreb], [1957.], str. 31-79.

ANTE KOVAČIĆ I RUSKA KNJIŽEVNOST. P. o.: Filologija, JAZU, Zagreb, 1957., str. 101-121.

PRAVAŠTVO I RUSIJA (Mjesto Rusije u pravaškoj vanjsko-političkoj koncepciji). P. o.: Historijski zbornik, XI-XII, 1958 – 1959, Zagreb, [1960.].

UZ PITANJE NASTAJANJA HRVATSKOG REALIZMA (Adolfo Veber-Tkalčević: Nadala Bakarka). P. o.: Filologija, br. 3, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1962., str. 53-64.

SUVREMENI RUSKI PISCI. Prva knjiga 1921 – 1929. Izabrao i uredio A. Flaker. Naprijed, Zagreb, 1962. 365 str.

SUVREMENI RUSKI PISCI. Druga knjiga 1930 – 1960. Izabrao i uredio A. Flaker. Naprijed, Zagreb, 1962. 289 str.

SUVREMENI RUSKI PISCI. Treća knjiga. Članci i studije o sovjetskoj književnosti. Naprijed, Zagreb, 1962. 344 str.

Sadržaj: I. Koncepcije književnosti revolucije: Književnost ruske revolucije, Kronika poslijerevolucionarnog decenija ruske književnosti, Ruski književnik i revolucija, Koncepcije književnosti revolucije, Cesarec i "Lef"; II. Ličnosti i djela: Pjesnički put Aleksandra Bloka, Pjesnici revolucije, O Vladimiru Majakovskom, Bilješka o Zoščenku, O Juriju Oleši, Čarobnjak iz Gel-Gjula, O *Porazu* Aleksandra Fadejeva; III. U traženju suvremenog stila: Novi sovjetski roman, Iz moskovske bilježnice, Čovječanstvo hoće pjesama, Pasternak bez senzacija, Šolohovljeva *Uzorana ledina*, Strujanja u traženju suvremenog stila. Mali leksikon sovjetske književnosti. Napomena. Registar imena.

"NEPOZNAT NETKO". (O JEDNOJ ANALOGNOJ POJAVI U RUSKOJ I HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI 20. STOLJEĆA). P. o.: Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Zagreb, 1963., str. 47-64.

NA MARGINAMA PROGRAMA KNJIŽEVNIH SEKCIJA (BILJEŠKE SA SLAVISTIČKOG KONGRESA U SOFIJI). P. o.: Umjetnost riječi, br. 4, Zagreb, 1963., str. 345-353.

KRLEŽIN ZBORNIK. [ur. s Ivom Frangešom]. Institut za nauku o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, knjiga I., Naprijed, Zagreb, 1964. 461 str.

STILOVI I RAZDOBLJA [sa Zdenkom Škrebom]. Suvremeni domaći pisci. Matica hrvatska, Zagreb, 1964. 267 str.

Sadržaj [Flakerova poglavlja]: "Formalna metoda" i njezina sudbina; Motivacija i stil: A. O pojmu "motivacija", B. Motivacijski sistemi u realizmu i "modernizmu" (Na primjerima hrvatske novele); Prilog problemu romantizma; O realizmu; Uz problem "modernizma" (O jednom razdoblju 'moderne' ruske književnosti).

SUVREMENI SOVJETSKI PISCI. Četvrta knjiga 1961 – 1963. Izabrao i uredio A. Flaker. Naprijed, Zagreb, 1964. 372 str.

SOVJETSKA KNJIŽEVNOST U JUGOSLAVIJI (1918 – 1941). P. o.: Radovi Zavoda za slavensku filologiju, knjiga 7, Zagreb, 1965., str. 31-70.

O ŠOLOHOVU U LEIPZIGU. P. o.: Umjetnost riječi, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, br. 2-3, IX/1965., str. 229-232.

I. IZ PROBLEMATIKE PERIODIZACIJE / II. IZ PROBLEMATIKE KNJIŽEVNOGA POREĐIVANJA. P. o.: Umjetnost riječi, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, br. 4, IX/1965., str. 313-332.

MAJAKOVSKIJ, VLADIMIR VLADIMIROVIČ: NA SAV GLAS: PJESME I POEME. Izabrao i uredio A. Flaker. Matica hrvatska, Zagreb, 1965. 428 str.

RUSKI KLASICI XIX. STOLJEĆA. Školska knjiga, Zagreb, 1965. 307 str.

Sadržaj: Ruska književnost devetnaestog stoljeća; Aleksandar Sergejevič Puškin; Mihail Jurjevič Ljermontov; Nikolaj Vasiljevič Gogolj; Ivan Sergejevič Turgenjev: Stil Turgenjevljevih djela, Hrvatska književnost i Turgenjev; Ivan Aleksandrovič Gončarov; Mihail Jevgrafovič Saltikov-Ščedrin; Fjodor Mihajlovič Dostojevski: Roman "Zločin i kazna"; Nikolaj Semjonović Ljeskov; Lav Nikolajevič Tolstoj: Roman "Rat i mir"; Anton Pavlovič Čehov; Maksim Gorki; Ruska književna kritika; Literatura o ruskoj književnosti XIX stoljeća: 1. Opća djela, 2. Literatura o pojedinim piscima, 3. Književna kritika, 4. Literatura o vezama naših književnosti s ruskom književnošću XIX stoljeća; Sinhroničke tablice ruske književnosti XIX stoljeća; Registar i tumač imena; Autorova napomena.

RUSKA KNJIŽEVNA KRITIKA. [Ur.] Naprijed, Zagreb, 1966. 353 str.

KNIGA DLJA ČTENIJA XX VEK. ČITANKA RUSKOG JEZIKA ZA IV. RAZRED GIMNAZIJE. Školska knjiga, Zagreb, 1966. 222 str.

* Drugo, prerađeno izdanje: Školska knjiga, Zagreb, 1971. 227 str.

SOVJETSKA KNJIŽEVNOST 1917 – 1932. MANIFESTI I PROGRAMI. KNJIŽEVNA KRITIKA. NAUKA O KNJIŽEVNOSTI. [Ur.] Naprijed, Zagreb, 1967. 505 str.

POVIJEST KNJIŽEVNIH IDEJA ILI POVIJEST KNJIŽEVNOSTI? (Uz V međunarodni kongres za poredbenu književnost, Beograd 30. VIII do 5. IX. 1967.) P. o.: Umjetnost riječi, Hrvatsko filološko društvo, br. 4, Zagreb, 1967., str. 343-349.

O SOVJETSKOJ AVANGARDI (Međunarodni simpozij u Modroj kraj Bratislave, 3-5. X. 1967.). P. o.: Umjetnost riječi, Hrvatsko filološko društvo, br. 4, Zagreb, 1967., str. 351-355.

NACRT ZA PERIODIZACIJU NOVIJE HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI. P. o.: Umjetnost riječi, Hrvatsko filološko društvo, br. 3, Zagreb, 1967., str. 217-[229].

HRVATSKI PJESNICI I SERGEJ JESENJIN (1918 – 1941). P. o.: Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Zagreb, 1967., str. 5-19.

JUBILEJ GORKOGA U MOSKVI. VARŠAVSKA KONFERENCIJA ZA STILISTIKU I POETIKU. P. o.: Umjetnost riječi, Hrvatsko filološko društvo, br. 3, Zagreb, 1968., str. 267-270.

OSEBUJNOST HRVATSKOG KNJIŽEVNOPOVIJESNOG PROCESA XIX STOLJEĆA. (VI. MEĐUNARODNI KONGRES SLAVISTA U PRAGU). P. o.: Radovi Zavoda za slavensku filologiju, sv. 10, Zagreb, 1968., str. 69-85.

O TIPOLOGIJI ROMANA. P. o.: Umjetnost riječi, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, br. 3, 1968., str. 207-216.

KNJIŽEVNE POREDBE. Naprijed, Zagreb, 1968. 528 str.

Sadržaj: I. Iz problematike književnoga poređivanja: 1. Povijest nacionalne književnosti i poredbeno proučavanje; 2. Je li poredbeno proučavanje slavenskih književnosti zasebna disciplina; 3. O ulozi ruske književnosti u razvitku hrvatske književnosti devetnaestog i dvadesetog stoljeća; Nacrt za periodizaciju novije hrvatske književnosti, Uvodne napomene; II. Književnost hrvatskog preporoda prema sentimentalizmu; III. Uz pitanje nastajanja hrvatskog realizma; Hrvatska novela i Turgenjev: I. Na putu prema realističkoj hrvatskoj noveli; II. Šenoa i Turgenjev; III. Turgenjev i hrvatska novela poslije Šenoe; IV. Turgenjevljevi sljedbenici u hrvatskoj noveli; O rusizmima u stilu hrvatske proze. IV. Povijesni umetak: Pravaštvo i Rusi-

ja (Mjesto Rusije u pravaškoj vanjskopolitičkoj koncepciji); O pravaškom radikalizmu 80-ih godina; V. Časopis "Svjetlo": Prilog I: Proglas "Svjetla"; Prilog II: Izvod iz memoara Ivke Kraljeve; Odjek romana Černiševskog u Hrvatskoj; Hrvatski Bazarovi i Neždanovi; Ante Kovačić i ruska književnost; Tolstojeve *Pučke pripovijesti* u Hrvatskoj; VI. Cesarčevi pogledi na razvitak sovjetske umjetnosti; Sovjetska književnost u Jugoslaviji (1918 – 1941); Hrvatski pjesnici i Sergej Jesenjin; Jugoslavenske književnosti i djela Mihaila Šolohova; VII. "Nepoznat Netko" (O jednoj analognoj pojavi u ruskoj i hrvatskoj književnosti 20. stoljeća); In extremis (Krleža u svjetlu književnih poređenja); Napomena; Registar imena.

IN EXTREMIS (Krleža im Lichte literarischer Vergleiche). P. o.: Umjetnost riječi, Zagreb, 1969., str. 183-200.

O KNJIŽEVNIM NORMAMA TRIDESETIH GODINA – U OLOMOUCU 1969. P. o.: Umjetnost riječi, Hrvatsko filološko društvo, br. 3, Zagreb, 1969., str. 243-247.

O REALIZME. P. o.: Umjetnost riječi, Zagreb, 1969., str. 111-127. [ćir.]

HRVATSKA KNJIŽEVNOST PREMA EVROPSKIM KNJIŽEVNOSTIMA. OD NARODNOG PREPORODA K NAŠIM DANIMA. [Ur. s Krunoslavom Pranjićem]. Liber, Zagreb, 1970. 582 str.

O BELETRIZACIJI ČINJENICE U SUVREMENOJ RUSKOJ PROZI. P. o.: Umjetnost riječi, Hrvatsko filološko društvo, XIV, br. 1-2, Zagreb, 1970., str. 77-84.

HRVATSKA KNJIŽEVNA LJEVICA I KNJIŽEVNI PROGRAMI MEĐUNARODNOG RADNIČKOG POKRETA (TEZE). [Strojopis bez paginacije], Zagreb, [1970.]

JE LI NAM POJAM *AVANGARDA* POTREBAN? P. o.: Umjetnost riječi, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, XV, br. 2, 1971., str. 155-160.

FORMALISMUS, STRUKTURALISMUS UND GESCHICHTE. Zur Literaturtheorie und Methodologie in der Sowjetunion, ČSSR, Polen und Jugoslawien. [Ur. s Viktorom Žmegačem] Scriptor Verlag GmbH & Co KG Wissenschaftliche Veröffentlichungen – Kronberg/Taunus, 1974. 265 str.

LITERATURTHEORETISCHE MODELLE UND KOMMUNIKATIVES SYSTEM. ZUR AKTUELLEN DISKUSSION IN DER POLNISCHEN LITERATURWISSENSCHAFT. [s Walterom Krollom] Scriptor Verlag, Kronberg-Taunus, 1974. 418 str.

POVIJEST SVJETSKE KNJIŽEVNOSTI 7. [Ur.] Mladost, Zagreb, 1975. 658 str.

* Drugo izdanje: SN Liber, Zagreb, 1986.

STILSKE FORMACIJE. Sveučilišna naklada Liber. Zagreb, 1976. 358 str.

Sadržaj: Stilska formacija; Tekst i funkcija; O periodizaciji istočnoevropskih književnosti; Struktura kulture hrvatskog narodnog preporoda; Kovačićev roman "U registraturi" i stilska formacija realizma; O pojmu avangarde; Pitanje ruske avangarde; Hrvatska književnost prema avangardi i socijalno angažiranoj književnosti; Dijalekt kao osporavanje; Autorova napomena; Kazalo imena; Bilješka o piscu.

* Drugo izdanje: Zagreb, Liber, 1986. 358 str.

PROZA U TRAPERICAMA. PRILOG IZGRADNJI MODELA PROZNE FORMACIJE NA GRAĐI SUVREMENIH KNJIŽEVNOSTI SREDNJO- I ISTOČNOEUROPSKE REGIJE. Biblioteka Razlog; 92. Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1976. 278 str.

Sadržaj: Kako je došlo do ove knjige; Napomena uz hrvatsko izdanje knjige; 1. Pitanje Salingerove paradigme; 2. Opozicija nedorasli ↔ odrasli u prozi u trapericama; 3. Inteligentni pripovjedač u trapericama; 4. Infantilizam pripovjedačev; 5. Brutalni pripovjedač; 6. Jezik mladih i drugi jezici; 7. Stilizacija usmenoga spontanog govora; 8. Između empirije i konstrukcije; 9. Jezik i otpori; 10. Civilizacijski kompleksi; 11. Svijet tehnike kao evazija i kao prijetnja; 12. Proza u trapericama prema kulturnim tekstovima prošlosti; 13. Protiv birokratiziranog jezika; 14. Proza u trapericama i granični modeli; Dodatak: 1. Njemačke traperice u Poljskoj; 2. Što je u novoj Ani lažnjak a što nije?; 3. Šoljan je ušao u poljsku prozu; 4. Traperice unutar državne strukture; Kratice u tekstu citiranih književnih djela; Kazalo imena.

* Drugo, prošireno izdanje: Liber, Zagreb, 1983. 352 str.

** Objavljeno i na njemačkom jeziku pod naslovom MODELLE DER JEANS-PROSA, Kronberg/Ts. 1975. 256 str.

HRVATSKA KNJIŽEVNOST U EVROPSKOM KONTEKSTU. [Ur. s Krunoslavom Pranjićem]. Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Sveučilišna naklada Liber, 1978. 750 str.

IZABRANA DJELA IVE FRANGEŠA. [Prir.] Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 149. Matica hrvatska, Zagreb, 1980. 493 str.

POETIKA OSPORAVANJA. AVANGARDA I KNJIŽEVNA LJEVICA. Biblioteka Suvremena misao. Školska knjiga, Zagreb, 1982. 375 str.

Sadržaj: Uvodna riječ; I. Pristup avangardi: Pojam avangarde danas, Teze o proučavanju avangarde, Avangarda: književnost i slikarstvo, Avangarda i tradicija, Avangarda i romantizam, Avangarda i realizam (Realizam doma grofova Rostovih i realizam z Vrha Svete Trojice), Optimalna projekcija, Moć i nemoć avangarde, Amsterdamska varijacija na temu avangarde; II. Hrvatska avangarda i književna ljevica: Pitanje hrvatske avangarde, Cesarec i ruska likovna avangarda, Cesarec i Mejerhold, Krležina slikarska razmeđa, Krleža i Zamjatin, Krležin Makedonac, Krležin Brabant, Krleža na rubu književne ljevice, Krležina prekoračenja, Hrvatska književna ljevica i književni programi međunarodnoga radničkog pokreta; III. Ispitivanje modela: Željeznička poezija, Od taljiga života do velikog putovanja (Ukrajinski pjesnik na stilskom razmeđu), Dezintegracija ruskog romana, Ruski Joyce, Priča kao osporavanje, Na pozadini romana, Književnost i slikarstvo: Filonov, Hljebnikov, Zabolocki; IV. Bilješke iza teksta: Malevičev Lenjin, Šklovski i povijest književnosti, Prema teoriji avangarde; V. Dva razgovora o avangardi: Avangarda, marksizam, revolucija (Razgovor prvi – s Đorđem Malavrazićem), Avangarda, marksizam, revolucija (razgovor prvi – s Borivojem Radakovićem); Napomena; Kazalo imena; Popis likovnih priloga.

* Školska knjiga, Zagreb, [2]1984.

RUSKA AVANGARDA. Sveučilišna naklada Liber/Globus, Zagreb, 1984. 502 str.

Sadržaj: Prvi dio: Pristup: Sustavnost i nesustavnost avangarde, Književnost ruske avangarde u evropskom kontekstu, Futurizam, ekspresionizam ili avangarda?, Književne vrste ruske avangarde, Napomene uz pojam avangarde; Drugi dio: Spontana avangarda: Je li moguć estetizam u katastrofičnom svijetu (Leonid Andrejev), Roman o revolucionarnom gradu (Andrej Bjeli), Rozanovljeva destrukcija književnosti, Kobna povijest Mandelštamova;

Treći dio: Svjesna avangarda: Hljebnikovljeva igra s prostorom i vremenom, "Mrtva priroda" Majakovskog, Oblak u hlačama kao prevrednovanje svijeta, Ruralno-kozmički prostor Jesenjinov; Četvrti dio: Avangarda u revoluciji i poslije: Lenjin prema sovjetskoj književnosti i umjetnosti, Sovjetske književne doktrine 1917. – 1932., Četiri marša revolucije. 1. Blok: Između disonancije i harmonije, 2. Majakovski: Marš oslobođena stvaranja, 3. Majakovski: Marš u funkciji revolucije, 4. Bedni: Alternativa avangardi, Hljebnikovljev "Svećenik cvijeća", Pomaknuti svijet Pasternakov, Utopije i distopije avangarde, 1. Hljebnikov: Anti-država, 2. Gastev: Vrijednosti anonimnog kolektivizma, 3. Zamjatin: Anti-državni ili "antidržavni" roman, Pilnjakova nagonska Rusija ili racionalna konstrukcija?, Srazovi Babeljeve Crvene konjice, Kako funkcionira avangardni tekst ili O tome, Pobunjeni eros Marine Cvetajeve, Tri nogometa ruske avangarde, 1. Mandelštam: Tjeskobna povijesna igra, 2. Zabolocki: Igra kao tragična burleska, 3. Oleša: Nogomet u znaku tehničke civilizacije; Peti dio: Avangarda na zalasku: "OBERIU", Harmsova poetika apsurda; Šesti dio: Suodnosi: Jugoslavenske književnosti i Oktobar; Krleža u svjetlu avangarde, Krležina pjesma Karlu Liebknechtu u spomen i slavenski avangardni modeli, Cesarčev ruski članak o Krleži, Revolucionarni Kremlj Miroslava Krleže, Krležino moskovsko proljeće, "Zenit" i ruska avangarda, Veliki raskorak, Krležin susret s Kleistom; Dijakronijske bilješke, Popis likovnih priloga, Prijevodi, Registar imena, Pogovor.

POJMOVNIK RUSKE AVANGARDE. [Ur. s Dubravkom Ugrešić] Rotulus Universitas, Grafički zavod Hrvatske; Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1984. – 1993.

1., 1984., 221 str. / 2., 1984., 187 str. / 3., 1985., 283 str. / 4., 1985., 211 str. / 5., 1987., 240 str. / 6., 1989., 326 str. / 7., 1990., 294 str. / 8., 1990., 327 str. / 9., 1993., 222 str.

RUSKA KNJIŽEVNOST. [Ur. s Malikom Mulićem] Sveučilišna naklada Liber. Zagreb, 1986. 159 str.

Sadržaj: Novija ruska književnost; Nastanak i raspadanje ruskog klasicizma: Konstituiranje ruskog klasicizma, Modifikacije ruskog klasicizma i prosvjetiteljstvo; Predromanički stilovi u Rusiji: Ruske varijante sentimentalizma, Pojava romantizma u Rusiji, Dekabristički "Sturm und Drang". Gribojedov; Puškinovo književno djelo; Ruski romantičari: Poezija i proza ruskog

romantizma, Ljermontov, Slavjanofilski pjesnici. Kasni romantizam; O usmenoj književnosti; Ruski realizam: Društvena funkcija ruskog realizma, Rani realizam: Gogolj, Gercen, Razvijeni realizam. Turgenjev, Gončarov, Realizam i tendenciozna književnost, Ljeskov, Poezija i drama u vrijeme realizma; Dostojevski; Tolstoj; Dezintegracija realizma i moderna književnost: Raspadanje realističkih oblika, Čehov, Maksim Gorki, Pojava moderne poezije i ruski simbolizam, Proza između realističke tradicije i modernoga izraza, Akmeizam i rusko pjesništvo. Marksizam i književna kritika; Avangarda i književnost poslije revolucije: Futurizam i Vladimir Majakovski, Prijedlozi socijalističke književnosti, Pjesnici revolucionarnog razdoblja, Nove težnje u prozi. Drama; Socijalistički realizam: "Proleterska proza", Normativna estetika, Sovjetski romanopisci, Prevladavanja i odstupanja od norme, Književnost u ratu; Suvremena književnost: Proza, Pjesništvo i dramska književnost; Literatura; Kazalo imena; Kazalo anonimnih i kolektivnih djela.

IZABRANA DJELA ALEKSANDRA FLAKERA. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 157/I. Prir. Miroslav Šicel. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1987. 318 str.

Sadržaj: Aleksandar Flaker (Miroslav Šicel), Bibliografija (M. Š.); Članci, eseji, studije: Stilska formacija, Tekst i funkcija (Primjeri iz hrvatske književnosti), Motivacija i stil, Povijest nacionalne književnosti i poredbeno proučavanje (teze), Nacrt za periodizaciju novije hrvatske književnosti, Uz pitanje nastajanja hrvatskog realizma (Adolf Veber Tkalčević: *Nadala Bakarka*), Pravaštvo i Rusija, O pravaškom radikalizmu 80-ih godina, Kovačićev roman *U registraturi* i stilska formacija realizma, Matošev dehijerarhizirani svijet, Dijalekt kao osporavanje, Teze o proučavanju avangarde, Pitanje hrvatske avangarde, Treći čovjek hrvatske ljevice, Krleža u svjetlu avangarde, Revolucionarni Kremlj Miroslava Krleže, Krležino moskovsko proljeće, Krležin Brabant, Erazmovski sukob, Bolja polovica romana; Napomena (M. Š.).

NOMADI LJEPOTE: INTERMEDIJALNE STUDIJE. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1988. 384 str.

Sadržaj: I. Pristup; II. Između moderne i avangarde; III. Ruska avangarda: knjiga, slika, scena; IV. Prilozi proučavanju avangarde u Jugoslaviji; V. Krleža i slikarstvo; VI. Mijene u suvremenoj književnosti; Registar imena (S. Budak); Popis likovnih priloga; Contents; Bilješka o piscu.

GLOSSARIUM DER RUSSISCHEN AVANTGARDE. Droschl, Graz – Wien, 1989. 548 str.

RIJEČ, SLIKA, GRAD. HRVATSKE INTERMEDIJALNE STUDIJE. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Biblioteka Forum. Knjiga 1. Zagreb, 1995. 213 str.

Sadržaj: Uvodna napomena; Riječ, slika, glazba: Uz pitanje intermedijalnosti hrvatske avangarde, Riječ, slika, glazba u Milana Begovića, Ulica: uspon i pad avangardnog mita (Majakovski, Hljebnikov, Krleža), Tertium comparationis: Pasternak, Ljubo Babić-Trintoretto, Nauk Sainte-Victoire. Književnost i Cézanne, Ivan Lacković – Poeta; Grad: Beč u hrvatskoj književnosti 19. i 20. stoljeća; Krležini gradovi; Berlinski intermezzo Miroslava Krleže; Maskirani moskovski tekst; Krležine novelističke vedute; Rat: Zagonetni Roops, Hrvatski bog Mars ili o "ratobornosti" hrvatske kulture, Krležin ratni barok, Krvava opera – u Hrvatskoj, Zašto nam je formalizam (još uvijek) potreban, Nikad više! Ranka Marinkovića prvo čitanje, O legitimnosti Fabrijeva postupka, Zaključna napomena (Odjeljak *Rat*), Popis likovnih priloga, Registar imena.

* Drugo, prošireno izdanje objavljeno je pod naslovom *Riječ, slika, grad, rat. Hrvatske intermedijalne studije*, Durieux, Zagreb, 2009. 372 str.

LUDIZAM. ZAGREBAČKI POJMOVNIK KULTURE 20. STOLJEĆA. [Ur. sa Živom Benčić]. Zavod za znanost o književnosti – Slon, Zagreb, 1996. 372 str.

HIJERARHIJA. ZAGREBAČKI POJMOVNIK KULTURE 20. STOLJEĆA. [Ur. s Magdalenom Medarić]. Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1997. 305 str.

KNJIŽEVNE VEDUTE. Knjižnica Saeculum; knjiga 4. Matica hrvatska, Zagreb, 1999. 384 str.

Sadržaj: O pojmu književne vedute; Rusi (i Hrvati) u Mlecima; Mrkopaljska digresija; O kipu koji je pokrenuo književnost; Značaj i značenje Vojnovićevih bečkih veduta; Kronotop Opatija; Cankarovi (bečki) prostorni kontrasti; Tri Matoševe vedute; Ikoničnost Matoševa soneta; Bosna i Hercegovina kroz prozor vlaka; Globalni simultanizam; Pismoslike u književnosti; Gruzijska "naiva", ruski "zaum" i roštilj; Zalutali i sutrusni tramvaji; Kosovelov integralni grad; O ikoničnosti ruske književne avangarde; Kine-

tika okoliša; "Plavi gradovi": između utopije i tradicije; Moskovski mirisi i smeće 1925.; New York – New York; Ponavljanje gradiva ili o hrvatskim vedutistima; Izvori; Literatura; Kazalo imena; O ovoj knjizi; Literarische Veduten; Literary Vistas; Bilješka o autoru.

SIMULTANIZAM. ZAGREBAČKI POJMOVNIK KULTURE 20. STOLJEĆA. Zbornik znanstvenih radova. [Ur. s Jasminom Vojvodić] Filozofski fakultet – Naklada Slap, Zagreb – Jastrebarsko, 2001. 275 str.

MISTIFIKACIJA. PARODIJA. ZAGREBAČKI POJMOVNIK KULTURE 20. STOLJEĆA. [Ur. sa Sonjom Ludvig]. Area grafika, Zagreb, 2002. 361 str.

VIZUALNOST: ZAGREBAČKI POJMOVNIK KULTURE 20. STOLJEĆA. Zbornik znanstvenih radova. [Ur. s Josipom Užarevićem] Filozofski fakultet – Naklada Slap, Zagreb – Jastrebarsko, 2003. 687 str.

ŽIVOPISNAJA LITERATURA I LITERATURNAJA ŽIVOPIS'. Tri kvadrata, Moskva, 2008. 428 str.

RUSKA AVANGARDA 2. KNJIŽEVNOST I SLIKARSTVO. AUTORI, POJMOVI, DJELA. Profil – Službeni glasnik, Zagreb – Beograd, 2009. 311 str.

Sadržaj: Urednički predgovor; Uvod; Početak stoljeća; Avangarda; Riječ i slika; Hrvatska gledišta; Izvan teme.

AUTOTOPOGRAFIJA I. (1924. – 1946.). Duriex, Zagreb, 2009. 311 str.

Sadržaj: Umjesto uvoda; Polonia restituta: Polonia restituta I., Polonia restituta II., Polonia restituta III., Kroz suvremenu Poljsku i Litvu - Putopis; U Zagrebu, udomljavanje; U prvom krugu: Primorske tangente; Miles gloriosus; U trećem krugu: Beograd, Mostar: Beograd: Pendžetiranje, Mostarska trauma.

AUTOTOPOGRAFIJA II. MOJA SVEUČILIŠTA 1946. – 2010. Duriex, Zagreb, 2010. 474 str.

Sadržaj: Universitas studiorum; Civis sovjeticus; Kazališna i muzejska Europa; Amerika, Amerika...; Baka Augusta; S alpskih visova pogled na Domovinski rat; Poslije "Oluje": njemački gradovi; Jadranski epilog; Napomene uz prvu knjigu.

Priredila Ana Batinić

SPOMENICA PREMINULIM AKADEMICIMA

ALEKSANDAR FLAKER
1924. – 2010.

Nakladnik
HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

Za nakladnika
akademik Pavao Rudan, glavni tajnik

Tehnički urednik
Ranko Muhek

Lektorica
Suzana Jukić

Naklada
200 primjeraka

Tisak
Tiskara Zelina d.d.

ISBN 978-953-154-123-7